

PREMISELE CONSTITUIRII STATULUI NAȚIONAL ROMÂN UNITAR

Elisabeta Sadagurschi

Pentru a înțelege semnificația profundă a constituirii statului național român unitar, proces în cadrul căruia Unirea Principatelor Române de la 1859 este o adevărată piatră unghiulară, trebuie ca, „ștergând colbul de pe cronică bătrâne”¹, să parcurgem drumul bătătorit al devenirii istorice a poporului român. Existența statului național român unitar nu trebuie înțeleasă ca un eveniment fără precedente și, mai ales, fără premise care să o facă posibilă, atunci când condițiile o permit. Transformată parțial în realitate la 1859, ideea de unire exista la români, izvora din specificul național, evoluția sa căpătând valențe noi de la o epocă la alta, pentru ca în urma acestui proces de evoluție, în clipa în care conjunctura internă și externă îl vor permite, să se materializeze în fapt.

Premisele actului de la 1859 și, ulterior, ale celui de la 1918 trebuiesc căutate cu veacuri în urmă, în unitatea vieții economice, politice, religioase, culturale, a românilor din cele trei țări românești, în unitatea graiului și, nu în ultimul rând, în conștiința unității de neam, a originii comune. Toate aceste trăsături specifice poporului român se desfășoară, în sensul de evoluție, într-un peisaj geografic românesc, de o remarcabilă unitate, fapt ce favorizează întrepătrunderea dialectică a amintitelor note specifice în cadrul simbiozei perfecte pe care o creează și care singularizează, personifică istoria românească și artizanul ei, poporul român.

În acest sens, Ștefan Ștefănescu menționa că: „Toți străinii care au venit în contact cu poporul român au fost puternic impresionați și au subliniat în lucrările lor unitatea spirituală și de limbă a românilor. Geograful german H. Wachner constată că, în ciuda vieții sale istorice vitrege, poporul român reprezintă mai puțină diversitate decât oricare alt popor al Europei în ceea ce privește costumele, felul de a gândi, limba și modul de viață”². Fără a considera unitatea geografică factorul decisiv în realizarea statului național unitar român³, formulăm totuși precizarea potrivit căreia, în realizarea amintitului țel, unitatea teritorială a pământului românesc a fost un element de sudură, de coeziune, important. În ciuda tuturor pierderilor teritoriale suportate de pământul românesc, oamenii săi au rămas peste veacuri pe același teritoriu de formare, spațiul carpato-danubiano-pontic de la Dunărea de Jos, concentrați în jurul unor constante geografice și istorice deopotrivă, care sunt reprezentate de Munții Carpați, Marea Neagră și Dunăre. Potrivit aprecierii lui Gh.I. Brătianu, și „unitatea României deci, din punct de vedere al spațiului, e o problemă care se desfășoară între doi factori constanți, între munte și mare”, această unitate se menține ca

existență de stat și neam pornind din munți de unde atunci când se oferă prilejul, descalcă voievodate întemeiate la poalele lor. Ea se dezvoltă în funcție de mare⁴.

Dunărea, fluviul ce avea să creeze o mult discutată problemă, reprezintă cel de al treilea factor de necontestat al existenței românești pe aceste meleaguri. Ceea ce se impune atenției este unitatea în diversitate a reliefului românesc, fapt pe care îl subliniază geograful francez Ancel, atunci când spune că cel mai bine alcătuit pământ este cel românesc, a cărui „osie” o formează Carpații⁵, el reprezentând, într-adevăr, elementul dominant în cadrul peisajului geografic românesc. Fără a avea înălțimea și masivitatea monumentală a Alpilor, de pildă, Carpații au fost pentru români reflexul medaliei, raza de lumină și speranță ce încerca să compenseze vicisitudinile unui destin istoric, deloc blând. În centrul pământului românesc, înconjurați de piemonturi, câmpii, lunci, brăzdați adânc de ape, „care nu i-au respectat”⁶, se înalță acești munți, înalți, masivi, prin umanitatea pe care o degajă. Geografi și istorici, deopotrivă, consideră Carpații ca fiind cei mai umani munți.

„Accident important al pământului românesc”⁷, ei nu au reprezentat nicicând un hotar etnic între românii din cele trei țări românești, ei se află înconjurați de masa poporului român, care s-a menținut și a prosperat sub ocrotirea lor”⁸, realitate ce poate fi ușor observată; pornind din Obcinele Bucovinei și până în lumea de piatră a Apusenilor, un brâu, o horă de oameni au înconjurat Carpații, i-au susținut umanizându-i. Accesibilitatea lor îi transformă într-un punct de reper, un fel de Mecca a românilor, care, prin văile Carpaților, și-au cântat din fluier bucuria sau au plâns în Miorița, sau la poale de Carpați s-au zidit pe sine pentru a lăsa ceva durabil posterității, în Carpați s-au retras la ceasul greu. În acest din urmă sens amintim informația după care, Mircea cel Bătrân, în preajma luptei cu Balazid (1334), „cu multă grijă și-a pus la adăpost în muntele Brașovului femeile și copiii”⁹, ori aceea ce ne spune că Vlad Țepeș, la 1462, „trimitea la munte toate femeile și copiii”¹⁰; ceva mai târziu, marele vornic Preda Brâncoveanu îl mărturisea diaconului sirlian că „în loc de castele și cetăți avem acești munți și (aceste) păduri împotriva cărora nici un dușman nu poate birui”¹¹; Mihai Vitezul, referindu-se la fuga țăranilor din calea puhoiului tătarăsc, spunea că: „țara a fugit toată și s-a dus la munți”¹²; dintr-o scrisoare, din 14 iunie 1652, aflăm că „norodul din Moldova fuge la țară și s-au îngământit toți la poalele munților”¹³, iar la 10 iunie 1690, C. Brâncoveanu „a pus să se strige în Pitești, Cîmpulung ca toți oamenii să fugă în munți, să se ferească din drum, căci vine Tökoly cu tătarii.”¹⁴. Rol important prezintă și numeroasele pasuri, trecători ce leagă depresiunile intracarpate, locuri în care se formează primele formațiuni social-politice: Loviștea, Vrancea, Țara Oltului, Țara Hațegului, fiind vechi vetre românești¹⁵, precum și regiunea dealurilor subcarpatice intens populate, fapt datorită căruia, după cum remarcă P.P. Panaitescu, după întemeierea statului feudal Țara Românească, va avea loc o pulsație puternică spre

câmpie din regiunea deluroasă din nordul țării, care are un bogat rezervor demografic¹⁶. Unitatea geografică a teritoriului României apare atât de evidentă încât, după constituirea statului național unitar român la 1918, un geograf străin declara că unitatea politică este o revanșă a geografiei împotriva istoriei, „o revanșă a condițiilor naturale împotriva nedreptății și arbitrarului evoluției istorice care ținuse pe români în state diferite”¹⁷. Unitatea geografică a teritoriului românesc, potrivit aprecierii lui Gh.I. Brătianu, este „o tendință permanentă, corespunzând unei realități permanente”¹⁸.

Favorizată de caracterul unitar și complementar al teritoriului românesc, unitatea economică, exprimată prin schimbul permanent de mărfuri¹⁹, este o realitate a vieții românești, a cărei importanță a reliefat-o N. Iorga, care arăta că „pe o bază de interese comune - fără a aminti de Moldova și Țara Românească, care formau împreună o singură țară -, cea dintâi unire a românilor a existat, când în capul cărturarilor nu răsărise această idee, în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale și Ardealul a intrat și el în această viață prin intercirculația românească: un singur corp, un singur sistem, am zice vânos, prin care străbătea același sânge viu”²⁰. Dacă în cadrul geografic românesc, Transilvania a reprezentat partea centrală a acestui pământ, „un măreț palat, capodoperă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei”²¹, în domeniul vieții economice situația se menține, Transilvania fiind deopotrivă atât sursă de aprovizionare, cât și o veritabilă piață a produselor pentru Moldova și Țara Românească. Orientarea economică a Transilvaniei spre țările surori a fost ușurată de existența a numeroase drumuri, unele de interes internațional. Astfel, drumul ce venea din Europa Centrală, de la Viena și Praga, trecea pe la Oradea, de aici la Cluj, Alba Iulia și mai departe spre Sibiu de unde, pe la Turnu Roșu, își făcea intrarea în Țara Românească pentru a ajunge la Dunăre, la Turnu Măgurele, de unde va traversa fluviul, legând Europa Centrală cu Peninsula Balcanică²². O ramificație a acestui drum, de la Sibiu, se îndrepta spre Brașov, în timp ce în partea vestică exista drumul ce lega „țările din această zonă, Crișana cu Banatul cu Țara Românească, precum și așezările mai importante: Oradea, Arad, Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Orșova, de unde trecea vadul Dunării în Peninsula Balcanică”²³, iar nodul Transilvaniei era legat de Moldova prin drumul Bistriței, indeosebi²⁴. Strânsele relații economice dintre cele trei țări române au fost o realitate vie, ceea ce a influențat întregul proces de dezvoltare unitară. În acest sens, mărturiile sunt numeroase și grăitoare. Astfel, amintim că, la 28 iunie 1358, un privilegiu al regelui Ludovic de Anjou, acordat negustorilor brașoveni, le permitea acestora să-și poarte liberi mărfurile între râurile Prahova, Ialomița, Buzău și Dunăre, privilegiu ce nu avea însă valoare practică, deoarece acest teritoriu aparținea domnului Țării Românești, Nicolae Alexandru, care va confirma respectivul privilegiu în urma recunoașterii, de către regele Ungariei, a

dreptului de stăpânire asupra Țării Făgărașului²⁵. Treptat, relațiile de bună vecinătate și colaborare se extind tot mai mult, la aceasta contribuind atât interese economice, cât și politice și, în acest sens, amintim scrisoarea pe care marele vornic Stănilă o trimitea la 1558 brașovenilor, atrăgându-le atenția asupra faptului că: „fără noi nici voi nu puteți fi și țara voastră, Țara Bîrsel, fără șara noastră nu poate fi”, realitate subliniată și de vornicul Cristian Rotampan²⁶. Orașului Brașov îi revine, în cadrul activității economice și al relațiilor de acest gen, un rol deosebit de important, el fiind considerat de o seamă de străini, precum Reicherstorfer (1550), Givannndrea Gromo (1556), Giovanni Manncineli (1596), un adevărat emporiu al părților învecinate, loc de desfăcere comun unde vin negustori români, sași, secui, maghiari, greci, armeni și de alte neamuri²⁷. Locuitorii orașului de la poalele Țimpei erau vital interesați în promovarea unor relații economice strânse cu țările surori și vecine, deoarece, potrivit comunicării pe care ei o fac reprezentantului lor la Viena, la 26 octombrie 1724, „hrana noastră mai a tuturor ne iaște în Țara Românească ...”²⁸. În 1779, cancelaria aulică transilvăneană de la Viena recunoaște „legătura strânsă care există între marele principat al Transilvaniei și țările vecine, Moldova și Țara Românească și nevoia aprinsă de a importa de acolo cantități mari de materii prime de care are nevoie principatul Transilvaniei”²⁹. Domnii țărilor române, în general, sprijineau activitatea comercială dintre aceste țări și, în acest sens, la 1612, Ștefan Tomșa, domnul Moldovei, cerea bistrițenilor deschiderea drumurilor: „lăsați să vină și să meargă adevărați negustori, așa ar fi belșug în amândouă țările”³⁰. Trebuie precizat faptul că formarea unității economice a acestor țări s-a realizat în cadrul unui complex de factori politici, interni și externi, care au influențat, mai mult sau mai puțin pozitiv, procesul economic și unul dintre aceștia a fost, de pildă, alianța antiotomană a țărilor române în secolul al XV-lea, ce a contribuit la strângerea legăturilor economice și politice³¹. Relațiile comerciale existente între Țara Românească, Moldova și Transilvania, atestate documentar din a doua jumătate a secolului al XIV-lea³², evoluează aproape neîntrerupt, unele stagnări fiind cauzate fie de războaie, fie de către unele măsuri domnești, dar, ceea ce este esențial, se concretizează în faptul că, de exemplu, niciodată aceste relații nu au fost întrerupte din cauza unui război vama. Odată cu scurgerea timpului, legăturile economice, circulația de mărfuri și de oameni se cimentează tot mai solid, potrivit izvoarelor vremii care ne informează că, spre exemplu, Basarab cel Tânăr, între 1478-1482, solicită sfatului de la Brașov „doi zidari buni”³³; la 1476, Cristian pârcălabul, cere brașovenilor doi dulgheri să zidească o casă, probabil la Târgoviște³⁴; la 31 ianuarie 1627, domnul Moldovei, Miron Barnovschî, solicită bistrițenilor „un maistru cărămidar care să se priceapă și la rândul caselor”, pentru repararea curții domnești de la Hârlău³⁵; hatmanul Gavril Coci cerea, tot bistrițenilor, patru meșteri vârniceri pentru o biserică de piatră, motivând că în Moldova nu se află asemenea meșteri³⁶; la 1643, Vasile Lupu a solicitat bistrițenilor, prin

vornicul de Suceava patru zidari și doi cărămidari pentru casele domnești de la Suceava³⁷; în august 1709, Toma Cantacuzino solicită brașovenilor „nește zidari trebuindu-mi să-mi spoiască nește case ce mi-am făcut la București”³⁸. Solicitați sunt și meșterii țigleri pentru confecționarea țiglei și acoperirea bisericilor, după cum reiese din cererea lui Miron Vodă Barnovschi către bistrițeni, pentru mănăstirea ce-i poartă numele, din Iași (20 februarie 1629)³⁹. Din alte izvoare aflăm de doi argintari sibieni Ioan și Celestin, care lucraseră între 1517-1518 în Țara Românească⁴⁰, precum și de chemările ce se făceau pentru bərbieri, chirurgi, ca acel „om meșter ce se pricepe la boala de picioare” cerut brașovenilor de către logofătul Staicu, între anii 1482-1602⁴¹. Unii se stabileau peste munți, asemenea lui Andrei, fierarul lui Bogdan cel Orb, originar din Bistrița⁴², ori Ioan, cojocarul, stabilit la Târgoviște, de unde, la 1534, îl scria fratelui său, Iacob, din Brașov. Multiplele legături existente între meșterii transilvăneni și moldo-munteni sunt oglindite și în practicarea acelor „călătorii de perfecționare” sau în înscrierea în organizații comune⁴³. Astfel, lista membrilor blănari din Brașov ne spune că figurau printre nume Ioan din Cîmpulung (1489), Nicolae din Cîmpulung (1509)⁴⁴. Un loc aparte în cadrul legăturilor economice îl deține păstoritul, acea mișcare de transhumanță, o permanență istorică a evoluției societății românești⁴⁵. Primele sate, create de oierii și bejenarii din Transilvania, datează din vremea lui Mircea cel Bătrân, în Țara Românească și a lui Alexandru cel Bun, în Moldova, majoritatea lor părănd a fi întemelteate, însă, între secolele XVII-XVIII⁴⁶. Bejenia și oieritul, prin semnificația lor deosebită, dintr-o multitudine de puncte de vedere, „au oferit comunității etnice un spor de osmoză”⁴⁷.

În strânsă legătură cu unitatea geografică și economică se impune atenției unitatea vieții social-politice a țărilor române. După cum este cunoscut, pe întreg teritoriul românesc a existat, secole de-a rândul, aceeași organizare socială, sub forma obștilor libere, din care, ulterior, se va forma viltoarea boierime. Despre obște, care avea o organizare social-politică asemănătoare în cele trei țări românești⁴⁸, N. Iorga, referindu-se la obștile libere, aprecia că „aceste instituții țărănești cu viața de stat, cu obștea de stăpânirea pământului, cu judecata prin aceeași oameni buni și bătrâni de la un capăt al Țării Românești (România) la altul, fără a mai pomeni de datini, de sărbători ori de obiceiuri... formează un alt element de neînălțurat al vieții românești. Oricine ar fi străbătut moșia neamului nostru, ar fi găsit aceeași perfectă unitate de viață populară, care nu se întâlnește nici în Franța, nici în Spania, nici în Italia”⁴⁹. Un fapt ce mi se pare esențial este acela că, deși stânenită în urma instaurării dominației maghiare, mai târziu austro-ungare asupra Transilvaniei, unitatea de viață social-politică a Țărilor Române nu a putut fi distrusă, datorită celui specific național românesc pe care veacurile de ocupare străină, oricât de aspre au fost, nu l-au putut înăbuși. Stăpânirea maghiară vede în Transilvania o „dubiae possessionis solum, arătând că nu s-a contopit niciodată cu Ungaria în așa măsură încât să-și piardă cu totul

individualitatea sa istorică, distinctă, să dispară caracterul ei de provincie, de țară deosebită, a cărei autonomie teritorială și administrativă a ieșit totdeauna la iveală în mod destul de pronunțat⁵⁰, iar, peste timp, dominația austriacă va sublinia aceeași realitate. Despre ce înseamnă Transilvania în cadrul peisajului românesc, ne informează N. Bălcescu, numind-o „cea mai frumoasă parte a Daciei ferice... Aici era Apulum, Salinae, Napoca, Sarmisgethusa Regia ...”⁵¹. Urmându-și destinul istoric, această țară românească va avea de suportat jugul unei aspre asupriri străine, dar, chiar și așa, se va simți legată prin mii de fire de Moldova și Țara Românească, astfel încât „de câte ori un steag românesc se iveau fâlfâind în vârful Carpaților, Ardealul întreg se înflora: românii de nădejde, tiranii de spaimă”⁵². Țara Făgărașului, leagănul de păstrare a tradiției românești și de propulsare a ei în întreaga Transilvanie, reprezintă o solidă punte de legătură, pe toate planurile, între cele trei țări românești. Referindu-se la păstrarea titlului de boierime locală, David Prodan aprecia că Făgărașul a dus peste Carpați „până la capătul societății feudale, un titlu românesc de libertate, unul din termenii fundamentali ai societății feudale românești, moștenit de-a dreptul din Țara Românească”⁵³.

Un moment deosebit îl reprezintă, firește, acela al formării statelor feudale românești, Moldova și Țara Românească, etapă importantă în evoluția societății românești, evoluție ce, prin asemănarea uneori până la identitate, va contribui la aprofundarea relațiilor dintre țările române. În acest sens, menționăm deseale schimbări de domni dintr-o țară în alta (referitor la Moldova și Țara Românească), de dregători, organizare foarte asemănătoare. În domeniul organizării militare întâlnim „oastea cea mare a țării”, iar în ceea ce privește armamentul, se subliniază tendința de uniformizare a lui în cele trei țări românești, între secolele XIV-XVI⁵⁴. Legea nescrisă păstrată aceeași în Moldova și Țara Românească, conținutul pravilelor secolului al XVII-lea – Îndreptarea legii în Țara Românească (1652) și Cartea românească de învățătură la Iași (1646) – sunt dovezi grăitoare ale unui fond spiritual comun, observație valabilă, desigur, și pentru Transilvania. Viața de zi cu zi, conștiința că formează același popor, dușmanul, în general, comun, Europa care, ori a fost pasivă, ori a dat ajutoare reduse sau cu efect întârziat, sunt factorii ce au determinat interdependența relațiilor politice și militare dintre țările române. Astfel, pe Ștefan cel Mare, ardelenii îl așteptau „cu mare dor și dragoste”⁵⁵, în timp ce, la 1507, pentru a aplană conflictul dintre Radu cel Mare și Bogdan al III-lea, călugărul Maxim Brancovici intervine, spunându-le: „sunteți creștini de același neam”⁵⁶; Alexandru Aldea scria transilvănenilor că: „dacă ar fi să piară țara aceasta (Țara Românească), veți pieri și voi”⁵⁷, iar peste aproximativ un secol, la 1524, Radu de la Afumați solicită ajutor brașovenilor pentru a respinge pericolul turcesc, deoarece exista convingere că „dacă turcii ne vor învinge pe noi și ne vor rușina, domnia voastră nu va fi în pace”⁵⁸.

Desigur, momentul cel mai important îl reprezintă actul de la

1600, realizat de Mihai Viteazul. Îmbrăcând, firește, haina epocii în care era înfăptuită, unirea de la 1600 rămâne un pas mare pe care îl făceau „sentimentele populare de solidaritate, dând la iveală o realitate istorică permanentă”⁵⁹. Dacă avea sau nu Mihai Viteazul conștiința înaintată a faptei sale, a importanței ei, ori era vorba doar de un spirit războinic, de un temperament specific românilor din partea de sud-vest a țării noastre (Oltenia), este o problemă mult discutată și, fără a intra în detalii, în ceea ce ne privește, suntem de părere că, pentru fapta sa mare, pentru ecoul secular pe care l-a avut, Mihai Viteazul rămâne omul ce a mers cu mult înaintea epocii sale, depășindu-și condiția de feudal, devenind simbol național, realitate pe care N. Iorga ține să o precizeze: „nici un român n-a mai putut gândi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de o cruntă și desăvârșită poezie tragică”⁶⁰. După 1600, istoria românească înregistrează numeroase încercări, ce aparțin unor domni sau principii din cele trei țări române, de realizare a unirii, având mai mult sau mai puțin motivarea națională. În acest sens, sunt cunoscute strădanile lui Gabriel Bethlen de a crea un regat al Daciei, precum și cele ale lui Vasile Lupu, dornic de a domni în Țara Românească. Ocupația habsburgică din Transilvania și întărirea dominației turcești în Țara Românească și Moldova vor face imposibilă unirea pentru o îndelungată perioadă de timp, actul realizat la 1600 de Mihai Viteazul rămânând sub forma idealului „după care am alergat doi secolii și jumătate”, după cum mărturisea Atanasie Panu⁶¹. Permanența legăturilor existente între țările române este susținută și prin numeroasele posesiuni pe care domnii Țării Românești și ai Moldovei le-au avut în Transilvania (Ștefan cel Mare stăpâna Ciceul, Cetatea Albă, la care Petru Rareș va mai adăuga Rodna, Unguraș, Bistrița și 60 de sate)⁶², apoi relațiile de rudenie, căsătoriile, cum ar fi cazul Saftei Buhuși, fiica lui Alexandru Buhuși, hatman al Moldovei, căsătorită cu Constantin Cantacuzino stolnicul⁶³, sau al Bălașei, fiica lui Ilie Canatacuzino, căsătorită cu Ștefan, fiul lui Brîncoveanu⁶⁴. Exista, deci, o viață social-politică unitară în cadrul celor trei țări române, subliniind și mai mult comunitatea de interese și idealuri ce-i unește pe români, din timpuri îndepărtate.

Deloc neglijabile, mișcările demografice înregistrate pe teritoriul românesc sunt privite tot ca un factor de unitate în istoria românească și, în acest sens, tradiția descălecatului este elocventă; pornind dinspre Transilvania, atât în cadrul Moldovei, cât și al Țării Românești, se înregistrează, în urma acestor descălecate, un vizibil spor demografic. Un aspect aparte al mișcării demografice îl reprezintă oieritul sau bejenia. După cum declarau iobagii români din zona Mureșului, la 1779, „cauzele bejenilor se datorau sărăciei, exploatarea crunte la care erau supuși, persecuției religioase...”; „iobagii unguri, se spune în continuare, nu pleacă în bejenie, ci numai români, și ei se duc în Moldova din pricină că cei mai mulți de acolo, rude, prieteni ori cumnați, și mai mulți oameni laudă acea țară, că pământul este mai roditor decât pe la noi și dădiile și

robotele sunt mai ușoare⁶⁵. După unirea cu biserica Romei, în condițiile unei aprige persecuții religioase, fenomenul capătă proporții noi și, mai evident, se impune în urma înfrângerilor răscoalei conduse de Sofronie din Cioara, despre care se spunea că duce pe români în Moldova și Țara Românească⁶⁶. Mihail Cserei afirma că: „din Transilvania poporul trece în masă în Moldova; au făcut totul pentru a-l opri dar fără rezultat. Vechile legături sunt rupte, opreliștele puse de organele administrative și executive nu mai au rost; trebuie să ne așteptăm la multe rele”⁶⁷. Fără a avea amploarea celui din Transilvania, fenomenul mișcărilor demografice a existat și în Țara Românească, și în Moldova⁶⁸, deplasările făcându-se către Dobrogea, în special, fapt ce a contribuit la întărirea elementului autohton în această parte a țării. Luate în ansamblu, aceste deplasări ale populației românești, din cele trei țări, „au reprezentat calea pentru întărirea legăturilor dintre diferitele teritorii românești...”⁶⁹.

Cu o deosebită importanță, în problema care ne interesează, se înscrie și terminologia utilizată atât de străini, cât și de români, pentru denumirea poporului român și a țării sale. Precizarea care se impune de la început este aceea că, această terminologie, utilizată fiind aceeași pentru întregul popor român ca și pentru întregul teritoriu locuit de el, exprimă convingător unitatea acestuia⁷⁰. În general, în discuțiile purtate cu specialiștii, s-au impus atenției trei termeni: Valahia, Dacia, România. Referindu-se la primul, cel de Valahia, Eugen Stănescu afirma că acesta a avut mai multe sensuri, dintre care, cel dintâi ar fi acela de Valahia, în sensul teritoriului locuit de romani; aceștia, numiți fiind valahi, era firesc să fie numit astfel pământul pe care trăiau⁷¹. Sub numele de Valahia străinii înțelegeau, de obicei, cele două țări extracarpătice, Moldova și Țara Românească, ținând seama de faptul că Transilvania intrase sub stăpânire maghiară⁷² și, în acest sens, Cosmografia lui Aneas Silvio Piccolomini ne spune că Valahia se întinse din Transilvania până la Nistru, Dunăre și Marea Neagră⁷³. Pentru a justifica folosirea termenului de Valahia pentru ambele state românești, străinii au susținut că ele formau în trecut un tot unitar, un singur stat, după cum afirma francezul Delacroix, la 1676: „țările numite acum Moldova și Valahia nu formau în vechime decât o singură provincie a dacilor numită Valahia, care era împărțită în cea de sus și cea de jos, datorită unui râu care le despărțea. Dar, cu trecerea timpului, cea de sus s-a numit Moldova, iar cea de jos a păstrat vechiul său nume, de Valahia”⁷⁴. La 1807, boierii moldoveni scriau lui Napoleon că, la început, Moldova și Țara Românească formau o singură țară⁷⁵. Un alt sens al termenului de Valahia ar fi acela de două Valahii, legate fiind de cele două provincii istorice în care, după cum am spus că susținea Eugen Stănescu, alcătuiau Valahia⁷⁶. Semnificativă este, dsigur, observația lui Ștefan cel Mare care, numind Țara Românească L'Altra Valahia⁷⁷ iar uneori Valahia Mare⁷⁸, arăta, de fapt, că la acea dată se știa că este vorba de una și aceeași țară, așa cum va declara mai târziu, la 1526, și nuntial Burgio: „aceste două provincii, Moldova și Muntenia, sunt Valahia, colonie de romani”⁷⁹. Pentru a putea fi deosebită

una de cealaltă, cele două Valahii erau numite fie Valahia Mare Superioară (pentru Țara românească), fie Valahia Mică Inferioară (pentru Moldova)⁸⁰. Referindu-se la vădita lor asemănare, Eugen Stănescu scria că: „nu poate să încapă îndoială că cei care au scris despre Moldova pe baza experienței proprii, ca și cei care au scris pe bază de lecturi savante,... au considerat cele două țări nu numai ca vecine și asemănătoare din punct de vedere al structurilor social-politice și al situațiilor istorice, ci și de același caracter etnic... un rol important l-a jucat observarea că locuitorii celor două țări vorbeau aceeași limbă, se caracterizau prin același mod de viață, cu puternice elemente de conștiință de neam”⁸¹.

Un alt termen utilizat, a fost cel de Dacia, care a avut o accepțiune generală, cuprinzând tot teritoriul locuit de români, și una particulară, relativă la părțile acesteia⁸². După opinia lui Vasile Maciu, termenul de Dacia a fost repus în circulație de umanștii italieni din secolul al XV-lea, de la ei l-au preluat românii, care a avut sens adânc, asemănător cu acela al Eladei la greci⁸³. În primele decenii ale secolului al XVI-lea s-a afirmat conceptul „anticei unități a spațiului carpato-danubian, în limitele regatului Daciei, concept preluat din cultura bizantină”⁸⁴. Odată cu trecerea timpului, acest termen se încetățenește tot mai mult, atât în interiorul țărilor române, cât și în exterior, iar Johannes Honterus, în harta *Cosmographia*, apărută la 1542, va nota teritoriul românesc cu denumirea de Dacia, în timp ce, cu litere mici, va nota numele provinciilor ce o alcătuiesc⁸⁵. În veacul al XVI-lea, Despot-Vodă dorește o restabilire a lăcașurilor vechilor daci prin reunirea celorlalte două țări românești cu Moldova⁸⁶; în secolul al XVII-lea, Gabriel Bethlen se vrea rege al Daciei, iar Matei Basarab voievod al țărilor dacice⁸⁷. Ulterior, cronicarii secolelor XVII-XVIII vor folosi acest termen pentru întreg teritoriul locuit de români. În urma puternicului ecou pe care l-a avut răscoala lui Horea (acesta vroia să se proclame Rex Daciae)⁸⁸, ideea restaurării vechii Dacie începe să se impună atenției Puterilor europene, îndeosebi Rusiei și Austriei. Astfel, Ecaterina a II-a cere lui Iosif al II-lea, în 1782, crearea acestui stat care, „... cunoscut odinioară cu numele de Dacia, ar putea fi alcătuit din provinciile Moldovei, Valahiei și Basarabiei, sub un guvern de religie creștină”⁸⁹. În noiembrie 1807, potrivit raportului prezentat de ambasadorul Prusiei, Sneft, se face cunoscută dorința Austriei de a uni țările române, cu intenția vădită de a crea din acestea un veritabil stat tampon⁹⁰. În 1808, ambasadorul prusian la Petersburg, von Schladen, a anunțat planul unirii Moldovei cu Țara Românească sub un arhiduce străin, ce urma să se căsătorească cu ducesa Ecaterina, sora țarului Alexandru⁹¹. La 1812, numitul țar va cere lui Napoleon anexarea teritoriului de la Nistru la Dunăre, recunoscând unitatea poporului ce-l alcătui⁹². Se poate observa, așadar, că acest termen de Dacia, pentru teritoriul locuit de români, a avut o existență asemănătoare ca durată și vechime, cu cel de Valahia, el căpătând valențe noi, paralel cu evoluția generală a societății, a conștiinței poporului.

Un ultim termen utilizat pentru aceste țări și locuitorii lor este acela de România (român-rumân). Nu lipsit de semnificație este faptul că primul stat feudal românesc s-a numit Țara Românească, demonstrându-se în acest fel un adevăr de necontestat și anume acela că, cel puțin pentru români, așa cum aprecia Ștefan Ștefănescu, dar mai cu seamă Petre Panaitescu, „neamul este anterior statului, el a dat numele său statului (Țara Românească)”⁹³. În secolul al XVI-lea, denumirea de român-românesc se întâlnea de 17 ori în cele 11 tipărituri românești dintre anii 1559-1588⁹⁴, în timp ce la 1593-1597 va fi emisă de la Suceava o scrisoare către bistrițenii din Biroul românesc și din cel armenesc⁹⁵, iar în 1816, D. Philippide folosește efectiv termenul de România, în lucrarea sa *Istoria României*, scrisă în limba greacă⁹⁶. Potrivit unor date mai noi, nu se mai admite ipoteza potrivit căreia acesta ar fi primul ce a folosit acest termen, ci, într-o lucrare rămasă în manuscris și publicată aproape la un secol după moartea autorului, istoricul sas Martin Felner (1720-1767) folosisse pentru prima dată amintita noțiune⁹⁷. Așa cum se aprecia, termenul de România își are istoria sa⁹⁸, care este strâns legată de cea a poporului pe care îl desemnează, identică am putea spune și exemplul grăitor ni-l oferă valențele pe care le cunoaște acest termen în secolul al XIX-lea, generația pașoptistă dându-i o importanță cultural-politică, punând-o în slujba realizării idealului național⁹⁹.

Cu o deosebită forță se impune atenției, în problema ce face obiectul studiului nostru, unitatea de credință existentă la români. Referindu-se la acest aspect, N. Iorga afirma că „românii au trăit într-o comunitate religioasă care a avut drept consecință o unitate culturală de cel puțin 300 de ani și aceasta a produs, în ceea ce privește sentimentul general de unitate românească, cel mai mare efect”¹⁰⁰. Este foarte adevărat că, dacă pe românii din Transilvania persecuția religioasă i-a indemnât la bejenie, în Țara românească și Moldova situația este cu totul alta. O unitate de credință a poporului român este puternic reliefată de inversunata opoziție a românilor transilvăneni față de tendințele maghiare și austriece de mai târziu, de catolicizare. În toate cererile lor, în toate memoriile trimise dietei maghiare și austrice, românii cereau și libertatea cultului. În numele ortodoxismului românesc va ridica Inochentie Micu, la 1743, steagul luptei pentru emancipare socială și națională, faptă pentru care Maria Teresa îl va exila la Roma. Credința a fost apreciată de toți domnii țărilor române, fapt ce reiese din grija acordată construcțiilor religioase și, poate, datorită acestei preocupări, avem astăzi în patrimoniul național adevărate perle ale arhitecturii și istoriei, deopotrivă. Toate documentele, prin care domnii țărilor române vroiau să sugereze unitatea românilor din cele trei țări române, afirmău că „aceștia sunt de o limbă și o lege”¹⁰¹. La încoronarea domnului, ori în sfatul domnesc, mitropolitul, preotul, reprezentantul bisericii a fost, deci, întotdeauna prezent. Conștiința unității de credință o încadrăm, de regulă, în conștiința unității de neam, însă, o observație se impune a fi făcută, și anume aceea că această conștiință a unității de credință se poate

manifesta și în afara celei de neam. Este acesta cazul lui Constantin Mavrocordat, domn grec al Țării Românești, care cere românilor din Scheii Brașovului să rămână „stătători întru pravoslavnică credință”¹⁰². Românii transilvăneni au primit permanent un substanțial ajutor de peste munți, în ceea ce privește efortul lor de a-și păstra credința ortodoxă. O deosebită importanță prezintă răspunsul lui Varlaam la Catehismul calvin din 1640, răspuns prin care amintitul mitropolit îi îndeamnă pe românii transilvăneni să-și păstreze credința¹⁰³. Autoritățile stăpânitoare erau conștiente de ajutorul pe care îl primesc românii din Transilvania de la frații lor de peste munți, astfel, la 1770, când se discuta ca sediul episcopului ortodox să fie la Brașov, Pater Delfini arată Vienei că Brașovul ar fi un loc nepotrivit, deoarece are strânse legături cu Țara Românească, reședința fiind în cele din urmă stabilită la Sibiu¹⁰⁴. Referindu-ne la importanța factorului religios în istoria românilor, concluzionăm, spunând că el a avut o semnificație aparte, mai ales dacă îl privim în sensul de credință. Biserica românească s-a deosebit fundamental de biserica medievală europeană – românii nu au avut de îndurat prigoana misticismului și a ignoranței religioase. Transilvănenii au luptat cu ardoare pentru păstrarea religiei care făcea parte din întregul ființei lor, legându-i mai puternic de semenii lor din celelalte două țări românești. Înțelegând prin religiozitate credința într-un ideal, putem spune că românii au fost credincioși umanității, ei neducând niciodată războaie în numele ortodoxismului și nici cruciade. În genere, actele mari ale poporului român au avut și adevărul bisericii. Fără a vedea în unitatea de credință a românilor mai mult decât trebuie, facem însă precizarea că un rol deosebit l-a avut biserica românească în promovarea culturii în rândurile maselor.

Cultura reprezintă un alt factor de unitate la români și, în acest sens, poporul român și-a creat opere durabile. Strânsa colaborare între oamenii de cultură este atestată de utilizarea de cei din Țara Românească, la tipărirea Bibliei lui Șerban Cantacuzino, a unor traduceri făcute în Moldova și Transilvania, Biblia din 1688 fiind apreciată ca o sinteză a scrisului românesc de pretutindeni, de până la sfârșitul veacului al XVII-lea¹⁰⁵. Legată strâns de unitatea poporului român și conștiința unității de neam, cultura românească, prin operele sale, se dovedește a fi oglinda amintitei unități etnice și lingvistice a românilor. Unitatea de limbă și de neam a poporului român, între factorii de unitate din istoria acestuia, reprezintă factorul cel mai grăitor, iar conștiința românilor despre unitatea etnică și lingvistică este străveche¹⁰⁶; înainte de a o învăța umaniștii români și străini, o știa poporul, de la el aflând-o și cărturarii¹⁰⁷. Începând cu Ioan Kinamos, istoric bizantin din secolul al XII-lea, și până la Francesco Della Valle (1532), majoritatea străinilor au subliniat în lucrările lor această realitate. Circulația permanentă a oamenilor a contribuit în mod substanțial la întărirea conștiinței de neam și de limbă a poporului român.

Referindu-se la caracterul unitar al limbii române, Alexandru

Graur sublinia faptul că nu este logic să ne întrebăm de ce limba română este atât de unitară și de ce celelalte limbi nu au acest caracter¹⁰⁸. Unificarea limbii române s-a impus de la sine, fără o constrângere din partea unor autorități, în timp ce în Franța, de pildă, dialectul il de France se impunea prin ordonanță regală¹⁰⁹. Existența unei puternice conștiințe populare colective explică atașamentul românilor pentru limba lor, pentru originea comună¹¹⁰. Nicolae Olahus, referindu-se la conștiința originii române a poporului român și a limbii acestuia, afirma că românii din Transilvania, Moldova și Țara Românească se consideră a fi colonie a românilor¹¹¹. Cunoscut este faptul că românii s-au numit pe sine român-rumân, românesc-rumânesc, limba românească-rumânească. Elocventă este scrisoarea papei Clemente al II-lea, din 1345, în care se vorbește de românii din Țara românească, Transilvania și Sirmin, pe care îi numește Olachi Romani¹¹². Traducând termenul de râmieni din slavonă, diaconul Coresi identifică, poate, primul numele romanilor cu al românilor, în ultimul sfert al secolului al XVI-lea¹¹³. Odată cu scurgerea timpului, conștiința populară se transformă în conștiință cărturărească, cărturarii urmărind atât răspândirea scrisului în limba română, cât și promovarea limbii române ca limbă de cultură. Faptul este demonstrat de Coresi în Predoslovla Psaltirii din 1570, precum și de Predoslovla Paliei de la Orăștie din 1582, în care se afirma lipsa cărții românești: „... numai noi românii pre limba noastră nu avem”; se oferă cartea românilor: „și le dăruim vouă fraților români și cetiți nu judecați necitind nainte, că veți cu adevărat afla mare vistiarium sufletesc”¹¹⁴. Formarea limbii române literare deschide noi posibilități de afirmare conștiinței de neam și de limbă a românilor, prin intermediul scrierilor. În acest sens, menționăm traduceri realizate în Maramureș către sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor: în 1544, la Sibiu este tipărită prima carte în limba română, Catehismul; ulterior, se va tipări Evangheliarul slavo-român, cea dintâi tipăritură păstrată în limba română¹¹⁵. Acestea vor sta la baza Catehismului din 1559 sau Întrebarea creștinească, opera lui Coresi¹¹⁶. Cărțile coresiene s-au bucurat de o largă circulație, fiind răspândite pe întreg teritoriul românesc, fapt ce a dus la strângerea legăturilor dintre români. În urma mutațiilor de ansamblu, înregistrate în evoluția sa de societatea românească, circulația cărții religioase și laice va cunoaște o intensitate crescândă. Vor fi popularizate, acum, Micul tratat de zoologie, numit Fiziologul, precum și un altul despre morală, intitulat Floarea darurilor; alături de acestea se întâlnesc romanele Alexandria, Varlaam și Ioasaf, apoi poeziile populare care elogiau eroii populari și care au cunoscut o bogată circulație peste granițele vremii. În secolul al XVII-lea relațiile culturale între țările române capătă o intensitate sporită, datorită faptului că, pe de o parte, cultura secolului al XVII-lea era relativ superioară celei din secolul anterior, iar pe de altă parte, cultura ca fenomen de masă se extinde tot mai mult în condițiile acestui nou veac. Totodată, în această perioadă se înregistrează asaltul curentelor reformate asupra ortodoxismului românesc din Transilvania, iar cartea românească

va juca un rol deosebit în riposta la acest atac. În același timp, conștiința de neam și cea a comunității lingvistice, prin intermediul numeroaselor scrieri din secolul al XVII-lea, capătă valențe noi. Ideea aceasta este prezentă în principalele tipărituri din amintitul veac. Distingem, astfel, Cartea românească de învățătură (1643) destinată întregii seminții românești, Catehismul (645) tipărit „spre folosul tuturor celor de un neam român”, Pravilele împărătești (1646) care trebuiau să slujească întregului rod românesc, Țîrnosania (1652) – era pusă spre folosul neamului românesc, Cheia înțeleșului (1678) – este destinată pentru „toată seminția românească”, Liturghia lui Dosoftei (1691) – este pentru folosul de obște al neamului românesc, Pravoslavnica mărturisire (1691), Chiriadodromianul (1699) – opera unui meșter „al neamului nostru din Ardeal” Toate au același scop ca și anterioarele amintite scrieri¹¹⁷. Se poate ușor observa ideea românității și unității poporului român, devenită în secolul al XVII-lea un bun general. Grăitoare sunt, în acest sens, versurile lui Martin Opitz, poet german, profesor la colegiul bethlenian din Alba Iulia, prin care evocă tenacitatea românilor transilvăneni în păstrarea fondului spiritual latin. Traducerea acestor semnificative versuri o datorăm lui George Coșbuc: „În fiecă colibă cu paie acoperită/ Un sânge nobil spune, că limba moștenită/ Și azi e tot aceeași, că datinile sunt/ Păstrate cu credință, c-al vostru îmbrăcământ/ Și jocul chiar e martor, c-aveți tulpina veche/ Un joc ce-n frumusețe abia-și are pereche/”¹¹⁸.

Cele mai ilustrative dovezi despre originea latină a limbii și poporului român ni le-au dat cronicarii, acești dascăli ai tuturor timpurilor. Astfel, Grigore Ureche știa precis că „rumânii cât se află lăcuiitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramureș de la un loc sunt cu Moldovenii și toți de la Râm se trag”¹¹⁹. În lucrarea Imitația lui Isus Christos, Udriște Năsturel sulina același lucru. Miron Costin, în De neamul moldovenilor, reliefează același adevăr, la care se adaugă unitatea și continuitatea poporului român. El consideră pe locuitorii celor trei țări românești, locuitori „ai țării noastre”, iar pe „strămoșii lor”, ca oameni ai acestor locuri, din totdeauna¹²⁰. Stolnicul Constantin Cantacuzino afirmă deschis că noi rumânii suntem români în credință și bărbăție”¹²¹. Dimitrie Cantemir, umanist de talie internațională, personalitate cu totul aparte, susține originea, unitatea și continuitatea poporului român prin perspectiva cărturarului cu un orizont cultural-politic deosebit de larg. În lucrarea Hronicul vechimii a româno-moldo-vlahilor argumentează teza unității și continuității vieții românești, dându-i și valențe politice. Ideile sale înaintate vor fi preluate de corifeii Școlii Ardelene care, potrivit aprecierii lui N. Bălcescu, „puseseră stâlpii de temelie ai naționalității române și propagară ideea unității sale”¹²². Gh. Șincai mărturisește comunitatea de origine a românilor, spunând că: „oricum s-au numit sau se numesc și acum (românii) tot de o vîță și porodiță sunt, adică români de sânge, precum firea și virtutea îi mărturisește”¹²³. Petru Maior, cu a sa istoria pentru începutul românilor în Dacia, tipărită la Buda, în 1812.

după cum afirma Mihail Kogălniceanu, „a deșteptat duhul național, mort de mai mult de un veac, și lui îi suntem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunci s-a pornit în tustrele provincii ale vechii Dacii”¹²⁴. După Dimitrie Cantemir și Școala Ardeleană, ideea unității de neam și de limbă, a originii comune a românilor, devine o idee de masă, cu un vădit caracter general. N. Iorga aprecia fenomenul, spunând că atunci „Când într-un popor apare un singur om, cu o idee, este mare meritul omului aceluia, nepotrivit cu timpul său, dar când nu numai un singur om, ci mai mulți răsar cu aceeași idee, aceasta înseamnă că ideea este a poporului întreg și lucrul are o valoare și mai mare”¹²⁵. Așadar, chiar pe baza acestei sumare prezentări, putem constata un fapt deosebit de important, acela că, în numele istoriei, ale cărei dovezi sunt extrem de grăitoare și enorm de numeroase, sunt total eronate aprecierile și a susține existența a două popoare române, a două limbi diferite în Moldova și Țara Românească și a inexistenței fondului românesc în Transilvania. O ultimă exemplificare o aducem, amintind de o Cazanie a lui Varlaam, din 1643, care, ajunsă la Agrișul Mare, în Transilvania deci, un localnic a însemnat, la 1701, următoarele: „Păucenie moldovenească carele este strănepoților de dulceață pre limba rumânească s-a provăduie precum se cadie”¹²⁶. Românii, cărturarii sau oameni de rând, nu au susținut niciodată existența unei limbi diferite în cadrul celor trei țări românești, ori a unor popoare diferite. Ni se pare aceasta dovada cea mai convingătoare a unității de neam și de limbă proprie acestui popor și, în același timp, premisa solidă a vieții sale unitare.

RÉZUMÉ

Les prémisses de la constitution de l'État National Roumain Unitaire

Pour comprendre la semnification de l'État National Roumain Unitaire, processus auquel l'Union des Principautés Roumaines de 1859 est une véritable pierre angulaire, il faut parcourir le terrain très fréquenté de la transformation historique du peuple roumain.

L'idée de l'union était chez les Roumains, elle a pris sa source du caractère spécifiquement national. Son évolution a eu des nouvelles valences d'une époque à l'autre pour lui permettre de se concrétiser, quand il y a la conjuncture interne et extérieure.

Les bases de l'événement de 1859 et de 1918, il les faut chercher aux siècles passés dans l'unité de la vie économique, politique, religieuse, culturelle de tous les Roumains des trois pays roumains, dans l'unité de la langue, de la conscience de leur origine et nationalité commune. Tous ces traits d'union caractéristiques au peuple roumain se déroulent dans un paysage géographique roumain, qui a une remarquable unité, lui-même et qu'il a favorisé la pénétration des autres facteurs présentés audessus. L'unité géographique du territoire roumain a été un élément de la soudure, de la cohésion très importante. En dépit de la perte des territoires roumain, ses gens sont restés ici, sur le même espace carpatique-danubien-pontique, concentrés autour des Carpates, de la Mer Noire et du Danube.

La variété du relief roumain a imposé l'unité au peuple roumain et, en même temps, il n'a jamais séparé les Roumains entre eux. Ce relief a protégé aussi les habitants qui ont prospéré, ainsi que l'unité politique a constitué la revanche de la géographie sur l'histoire.

L'unité économique a été aussi favorisé par le caractère unitaire et complémentaire du territoire roumain. La liaison économique de la Moldavie avec les autres pays sœurs, Valachie et Transylvanie, a été facilitée par les chemins internationaux qui sont passés à Oradea, à Cluj, à Sibiu, à Alba-Iulia, à Braşov, à Turnu-Roşu, à Turnu-Măgurele, à Bistriţa etc.

Les princes regnants de ces pays ont aidé les activités commerciales. Leur alliance antiottomane du 15ème siècle a influencé, positif, aussi le processus économique et politique et ces relations n'ont jamais été interrompus.

L'unité économique et géographique a eu des relations avec l'unité sociale-politique.

Les trois pays roumains ont eu la même organisation sociale, la même vie populaire, les mêmes coutumes, les mêmes fêtes.

L'unité sociale-politique n'a pas été détruite grâce au caractère spécifiquement national que l'oppression étrangère ne l'a pas réprimé.

Un moment très important a été aussi celui-là de la formation des états féodaux roumains qui ont été si similaires jusqu'à l'identification. La vie de chaque jour, la conscience du peuple, l'ennemi commun ont déterminé les relations politiques et militaires entre les trois pays roumains.

En 1600, Mihai Viteazul a réalisé la première unification des trois pays roumains et il est resté comme le symbol de l'union pour les Roumains.

La fluctuation de la population roumaines a été aussi la preuve de l'unité et a déterminé le surplus démographique en Moldavie et en Valachie.

Une grande idée qui nous montre l'unité du peuple c'est que les étrangers utilisaient les mêmes mots pour nommer notre pays : Valachie, Dacie, Roumanie et que leurs habitants parlaient la même langue et ils avaient la même religion-orthodoxe. Cette religion a déterminé la construction des églises qui font aujourd'hui le patrimoine national et qui sont les perles de l'architecture roumaine. L'Eglise Orthodoxe Roumaine a protégé ses croyants contre l'Eglise Catholique et elle a eu aussi un rôle très important pour promouvoir la culture dans les trois pays roumains.

La culture roumaine par ses œuvres est le miroir, l'image de l'unité du peuple, du langage, de la conscience du peuple roumain.

Donc, après ces sommaires exposés on peut tirer des conclusions importantes – celles-ci que au nom de l'histoire qui a beaucoup de preuve, le peuple roumain est unique aussi que sa langue et que toujours les trois pays ont été UN.

- ¹ Mihai Eminescu, *Epigonii*, în *Poezii*, București, 1973, p.22.
- ² Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în Țările Române în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în Dumitru Berclu, *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p.187.
- ³ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI, București, 1896, p.525. În această lucrare, A.D. Xenopol consideră cauza geografică prima condiție a realizării unirii din 1859.
- ⁴ Gh.I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești. Prelegeri ținute la Școala superioară de războiu*, București, 1942, p.11-12.
- ⁵ I. Lupaș, *Istoria Unirii românilor*, București, 1937, p.9.
- ⁶ G. Vilsan, *Carpații în România de azi*, C.L., 1924, p.512-513.
- ⁷ *Ibidem*.
- ⁸ *Ibidem*.
- ⁹ L. Chocondil, *Expuneri istorice*, București, 1958, p.64, *apud*, N. Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, București, 1983, p.14.
- ¹⁰ *Columna lui Traian*, 1883, p.36, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹¹ *Călători străini*, VI, p.256, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹² N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, p.221, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹³ Hurmuzaki, 15/2, p.1207, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.115.
- ¹⁴ A. Veress, *Documente*, XI, p.432, *apud*, N. stoicescu, *op. cit.*, p.10-11.
- ¹⁵ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.15.
- ¹⁶ P.P. Panaitescu, *Cercetarea arheologică a culturii materiale din Țara Românească în secolul XIV*, SCIV, 2, 1971, p.247-248.
- ¹⁷ Gh.I. Brătianu, *op. cit.*, p.11.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ Radu Manolescu, *Unitatea economică a țărilor române în evul mediu*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.135.
- ²⁰ N. Iorga, *Elemente economice în cultura românească*, în *Conferințe și prelegeri*, București, 1944, p.53.
- ²¹ N. Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, București, 1977, p.277.
- ²² Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, 1918, București, 1983, p.21.
- ²³ *Ibidem*.
- ²⁴ *Ibidem*.
- ²⁵ *Ibidem*, p.20.
- ²⁶ *Idem*, *Marea Adunare de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p.18.
- ²⁷ *Din Istoria Transilvaniei*, I, 1963, p.188, *apud*, Ștefan Pascu, *idem*, p.19.
- ²⁸ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Schei*, I, Brașov. 1901, p.123, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.19.
- ²⁹ N. Iorga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în secolul XIX*, AIINC, VII, 1937/1938, p.114, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.19.
- ³⁰ Hurmuzaki, XV/2, p.856, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.19.
- ³¹ Radu Manolescu, *op. cit.*, p.137-138, în D. Berclu, *op. cit.*
- ³² *Ibidem*, p.139.

- ³³ *Ibidem*, p.151.
- ³⁴ Hurmuzaki, XV/2, p.95, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.83.
- ³⁵ *Ibidem*, p.961, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁶ *Ibidem*, p.1170, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁷ *Ibidem*, p.1102, 1103, 1107, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, X, p.113, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ³⁹ Hurmuzaki, XV/2, p.968, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.23.
- ⁴⁰ Radu Manolescu, *op. cit.*, p.151.
- ⁴¹ *Ibidem*.
- ⁴² *Ibidem*.
- ⁴³ *Ibidem*.
- ⁴⁴ *Ibidem*, p-151-152.
- ⁴⁵ *Ibidem*.
- ⁴⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.33.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p.34.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p.35.
- ⁴⁹ P.P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p.67.
- ⁵⁰ N. Iorga, *Note despre unirea românească*, RI, 1920, p.3.
- ⁵¹ I. Lupaș, *Individualitatea istorică a Transilvaniei*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.27.
- ⁵² N. Bălcescu, *op. cit.*, p.279.
- ⁵³ *Ibidem*, p.50.
- ⁵⁴ David Prodan, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec.XVI-XVII*, AIIC, VI, 1963, p.170.
- ⁵⁵ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.34.
- ⁵⁶ *Apud*, Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.20.
- ⁵⁷ *Ibidem*.
- ⁵⁸ D.R.N., I, p.296, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.36.
- ⁵⁹ Gr. Tocilescu, 534 *documente*, p.284, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.37.
- ⁶⁰ P.P. Panaitescu, *Problema unificării politice a Țărilor Române în epoca feudală*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.67.
- ⁶¹ N. Iorga, *Unirea românească*, București, 1934, p.30.
- ⁶² I.P. Puțuri, *Unitatea- permanența istoriei poporului roman*, în *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române 1859*, București, 1979, p.11.
- ⁶³ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.47-48.
- ⁶⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, XV, p.92, *apud*, N. stoicescu, *op. cit.*, p.48.
- ⁶⁵ *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p.500-501.
- ⁶⁶ Ștefan Meteș, *Emigrări românești în Transilvania în sec.XIII-XX*, București, 1971, p.135-137.
- ⁶⁷ N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p.278-279.
- ⁶⁸ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p.133.
- ⁶⁹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.57.
- ⁷⁰ Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, Iași, 1980, p.140.
- ⁷¹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.130.
- ⁷² Eugen Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina mențiunilor externe: Valahia și sensurile ei*, în *studii*, 1968, 6, p.1114.
- ⁷³ *Ibidem*, p.1118-1119.

- ⁷⁴ *Călători străini*, I, p.472, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.131.
- ⁷⁵ *Călători străini*, VII, p.255, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.131-132.
- ⁷⁶ Eugen Stănescu, *op. cit.*, p.1114.
- ⁷⁷ *Ibidem*, p.1115.
- ⁷⁸ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, p.341-344, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.133.
- ⁷⁹ *Ibidem*, p.332-341, 346, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.133.
- ⁸⁰ Hurmuzaki, II/3, p.523, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.133.
- ⁸¹ Eugen Stănescu, *op. cit.*, p.1109, 1113.
- ⁸² *Ibidem*, p.1113-1114.
- ⁸³ *Ibidem*, p.1119-1120.
- ⁸⁴ *Apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.141.
- ⁸⁵ *Ibidem*.
- ⁸⁶ *Ibidem*, p.141-145.
- ⁸⁷ *Ibidem*, p.143.
- ⁸⁸ D.R.V., I, p.134, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.144.
- ⁸⁹ Al. Dobre, *Horea rex Daciae*, MI, 1975, 9, p.40-41, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.145.
- ⁹⁰ D.S. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, I, București, 190, p.388,
- ⁹¹ Gh. Brătianu, *op. cit.*, p.86.
- ⁹² D. Onciul, în RI, 1919, p.153, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.146.
- ⁹³ N. Iorga, *Solidaritatea românească la începutul secolului al XIX-lea*, în *Cuget românesc*, 1922, p.8-9, p.102, *apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.146.
- ⁹⁴ P.P. Panaitescu, *Numele neamului și al țării noastre*, în *Îndreptări românești*, București, 1947, p.93.
- ⁹⁵ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.15.
- ⁹⁶ *Ibidem*.
- ⁹⁷ *Apud*, N. Stoicescu, *op. cit.*, p.149.
- ⁹⁸ *Ibidem*.
- ⁹⁹ Eugen Stănescu, *Geneza noțiunii de România*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.245.
- ¹⁰⁰ *Ibidem*, p.254.
- ¹⁰¹ N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, București, 1915, p.26.
- ¹⁰² N. Stoicescu, *op. cit.*, p.119.
- ¹⁰³ Sterie Stinghe, *op. cit.*, p.157.
- ¹⁰⁴ *Apud*, N. stoicescu, *op. cit.*, p.122.
- ¹⁰⁵ I. Lupaș, *Importanța Sibiului în istoria românilor*, în vol. *În amintirea lui C. Giurăscu*, București, 1944, p.312.
- ¹⁰⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.74-75.
- ¹⁰⁷ C. Giurăscu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966, p.27.
- ¹⁰⁸ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.9.
- ¹⁰⁹ Al. Graur, *Unitatea limbii române*, în D. Berclu, *op. cit.*, p.100.
- ¹¹⁰ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.63.
- ¹¹¹ *Ibidem*.
- ¹¹² Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.13.
- ¹¹³ *Ibidem*.
- ¹¹⁴ *Ibidem*, p.14-15.

¹¹⁵ *Ibidem*, p.16.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*, p.45.

¹¹⁹ *Ibidem*, p.30.

¹²⁰ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1958, p.134.

¹²¹ Miron Costin, *Opere*, București, 1958, p.42.

¹²² Ștefan Pascu, *op. cit.*, p.42.

¹²³ N. Bălcescu, *Opere*, I, partea a II-a, București, 1940, p.125-126.

¹²⁴ N. Stolcescu *op. cit.*, p.166.

¹²⁵ *Ibidem*, p.167.

¹²⁶ N. Iorga, *Istoria literaturii române. Introducere sintetică*, București, 1923, p.103.